

se račun urada koroške deželne vlade iz leta 1979 na število 15.000 do 17.000 Korošcev, ki se prištevajo k slovenski narodnostni skupnosti, ne opira na štetje »posebne vrste«, kot je mislil Suppan (str. 61), marveč na rezultate štetja prebivalstva iz leta 1971 (danes jih šteje dokumentacija istega urada: Angaben über die Slowenen in Kärnten. Der Fragebogen des Europarates, Klagenfurt, 1985, str. 26, oz. 2 fotokopije originalnega odgovora, ca. 14.500 — po štetju 1981).

Pomembnejši del Suppanove knjige za razumevanje slovenskega položaja na Koroškem je v drugem osrednjem delu knjige, ki je posvečen »avstrijskim narodnostnim skupinam v družbenih spremembah po 1910: integracijski in asimilacijski vplivi« (o koroških Slovencih od str. 136 do 212). Šele tu je resnična podoba o germanizacijskih vplivih, čeprav se mi zdi, da je prva republika vendarle obravnavana s precejšnjim prizanašanjem. Problemi gospodarskega življenja, družbenih struktur, stopnje izobrazbe in še kaj so konkretno analizirani in ponazorjeni s statističnimi podatki do 1971. O prvi republiki in tudi o dobi hitlerjevskega tretjega rajha bi se dale tu ali tam še dopolniti ali popraviti kake posameznosti, ki pa vendarle niso posebno bistvene. Prav to je tisti del, kjer se nadaljuje nekdanja Zwitterjeva preiskava in tudi dopolnjuje z novimi statističnimi rezultati, s tem pa tudi kaže spremenjeni položaj koroških Slovencev — v nekaterih stvareh na bolje (zlasti glede izobrazbe mladih), v drugih pa tudi na slabše (glede usihanja slovenstva množice prebivalcev). Suppan pač prvo močnejše podčrtuje kot drugo; nekateri nemški avstrijski publicisti so v tem pogledu gotovo ostrejši (npr. Gero Fischer ali Albert Reiterer). Seveda je te stvari težko zamerjati, dokler je temeljna drža raziskovalca v bistvu poštena — in to pri Suppanu gotovo je. Obstaja pa vendar pri marsikaterem njegovem izvajanju metodološko vprašanje: vse socialne, izobrazbene in podobne strukture koroških Slovencev izvaja od njihovih 100 %, ter to na istem temelju primerja z nemškimi strukturami v deželi. Rezultati so torej povezani in pogojeni z nezanesljivim jezikovnim štetjem prebivalstva. Ob drugačnem številu 100 % Slovencev na Koroškem bi bile drugačne tudi njihove strukture glede izobrazbe, gospodarstva, družbenih skupin, vsakdanje poti na posel itd. Ob tem razmišljanju se trdnost marsikaterega sklepa mame, vendar najbrže tega vprašanja ni mogoče v obstoječih razmerah na noben način premagati. Navajam ga zaradi tega, da se zavedamo negotovosti tudi pri poštenih in temeljitih znanstvenih naporih za razreševanje problemov te vrste.

Bogo Grafenauer

Borivoj Lah-Boris, Artilerija 9. korpusa. Ljubljana : Partizanska knjiga, 1985. 352 strani.

Slovensko zgodovino pisane narodnosvobodilne vojne se zdaj, ko so svoje monografije dobile že skoraj vse partizanske enote, loteva monografskih obdelav raznih partizanskih posebnih dejavnosti. Tako je nekdanji aktivni poročnik starojugoslovanske vojske, partizanski in poveljni topniški oficir in nato profesor na ekonomski fakulteti v Ljubljani Borivoj Lah-Boris napisal monografijo artilerije 9. korpusa in s tem izpopolnil vrzel pri prikazovanju te, za partizanski način vojskovanja sicer netipične, toda zelo pomembne vrste oborožitve.

Zbral je vse, kar je bilo o artileriji 9. korpusa že napisano, pisne sestavke in ustna sporočila borcev ter arhivske vire. Svoje pregledno in poljudno pisano delo, ki pa je sicer opremljeno s kritičnim aparatom in na neoporečni znanstveni višini, je razdelil v več poglavij, od katerih prva prikazujejo razvoj artilerijske dejavnosti partizanskih enot na Primorskem takoj po kapitulaciji Italije, na tako imenovani goriški fronti, v veliki nemški ofenzivi in ob napadih na sovražne postojanke še pred 14. junijem 1944, ko je bila v Gornjem Lokavcu ustanovljena artilerija 9. korpusa. V naslednjih poglavjih je temeljito prikazano delovanje artilerije 9. korpusa v napadih na komunikacije v Baški grapi, v bojih in uničenju domobranske postojanke na Črnem vrhu, napadih na Železnike, Gorénjo vas, Trnovo, Sv. Križ, delovanje topništva v nemških ofenzivah, zaplembe in izgube topov. Posebna pozornost je posvečena delovanju artilerije 9. korpusa v zaključnih operacijah za osvoboditev Trsta in Slovenskega primorja.

Omenjenim kronološkim prikazom delovanja topništva sledi sintetični del, v katerem avtor prikazuje delovanje različnih dejavnosti in služb artilerije 9. korpusa. Tako oriše politično delo in življenje, kulturno-prosvetno in psihološko-propagandno dejavnost, pravosodne službe, sestavo moštva, tehnično službo in oborožitev, službo za zveze, sanitetno, veterinarsko, intendantsko in administrativno službo.

Delo je bogato opremljeno s številnimi skicami bojev, v katerih je sodelovalo partizansko topništvo na Primorskem, s preglednimi tabelami, številnimi čisto zelo zanimivimi in še neznanimi fotografijami. Žal se je ob razvijanju po koncu vojne v Sovjetski zvezi »izgubil« film Cora Škodlarja o partizanskem napadu na Črni vrh, ki bi bil nedvomno izreden zgodovinski vir, tudi za uporabo partizanskega topništva, ki je kot znano odločilno prispevalo k padcu te sovražne postojanke. Delo zaključujejo seznam borcev artilerije 9. korpusa NOV, seznam padlih in poveljniškega kadra, kazalo krajevnih imen; osebnih imen, vojaških enot, ustanov in orožja ter skic in slik.

Avtor je obnovil delovanje artilerije 9. korpusa; ga tudi kritično in pregledno ovrednotil, naglasil njen pomen, opozoril na napake, do katerih je prihajalo ob njeni uporabi in tudi na težave, ki so izvirale iz omejitev, ki jih je za uporabo artilerije prinašal partizanski način vojskovanja. Vse te kritične analize dajejo knjigi o delovanju artilerije 9. korpusa še dodatno težo.

Andrej Vovko

Velimir Vulikić, Zobozdravstvena služba v NOB na Slovenskem. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1985. 399 strani. (Knjižnica NOV in POS ; 47).

Z monografijo dr. Velimirja Vulikića smo dobili vpogled v delovanje zobozdravstva v Sloveniji med drugo svetovno vojno. Po kratkem uvodu, ki skuša podati okvirno stanje zobozdravstva med obema vojnama, sledi prvi del knjige, ki ga avtor deli na dve obdobji. V prvem obdobju osvetli čas od ustanovitve prve zobne ekipe (pisec vseskozi uporablja ta termin, ker so to bile gibljive ekipe zobozdravstvenih delavcev), od junija 1942 do jeseni 1943, za katerega je značilno, da se sicer posveča precejšnji skrb organiziranju vsaj najnujnejše zobozdravstvene pomoči, da pa so do kapitulacije Italije na slovenskem ozemlju delovale le tri ekipe, od teh dve le krajši čas. Drugo obdobje delovanja partizanskega zobozdravstva začneja jeseni 1943 in se konča z osvoboditvijo maja 1945. V tem času se je zobozdravstvo kadrovsko in organizacijsko krepilo vse do konca vojne. V okviru sanitetnega oddelka je bila kmalu po kapitulaciji Italije ustanovljena tudi sekcija za zobozdravstvo.

Natančno in podkrepjeno z objavo okrožnic, obrazcev, poročil ter pravilnikov je pisec obdelal razvoj in organizacijo zobozdravstva v enotah NOV in PO Slovenije in v zaledju. Problematiko zobozdravstva med NOB je skušal čimbolje osvetliti, zato je obširno spregovoril o stalnem prizadevanju za kadre, o usposabljanju zobozdravstvenih delavcev, o preskrbi in zagotovitvi zobozdravstvenih potrebščin, za kar je bilo potrebno precej iznajdljivosti in domiselnosti; natančno so opisani ročni vrtnalni stroji, ki so jih dostikrat sestavili kar zobozdravstveni delavci sami, navedene pa so tudi količine zobozdravstvenih potrebščin, ki so jih ekipe dobile v letih 1944–45. Že konec leta 1944 je bil pripravljen koncept načrta za povojno organizacijo civilne zobozdravstvene službe.

Pozornosti in pohvale vredno je tudi zajetno drugo poglavje knjige, kjer je dr. Vulikić zbral podatke o ustanovitvi in delovanju zobnih ekip v Sloveniji po korpusih, divizijah, brigadah, odredih, bolnicah, nekaterih okrožjih, vojnih področjih, komandah mest (Trst, Gorica), v prekomorskih enotah in v ambulanti baze NOVJ v Bariju. Objavljen je tudi 34 ohranjenih tabel, ki so mesečno nastajale in ki ponazarjajo resno delo zobozdravstvenega osebja v posebnih pogojih, v katerih je delovalo. Pri opisovanju dela zobozdravstvenih ekip pa je avtor vzporedno, večkrat preobširno, navajal gibanje in boje posameznih partizanskih enot v Sloveniji in se tako nehoti oddaljil od osnovne teme.

V tretjem delu knjige je pisec spregovoril o zobnih in ustnih boleznih in njihovem zdravljenju. Zaradi neustrezne prehrane in zobne higiene so bile razne bolezni zob in ustne votline pogost in boleč spremljevalec borcev. Zelo zanimivo so prikazani posegi zobozdravstvenih delavcev in trud, da bi s sredstvi, ki so jim bila na razpolago, pomagali obolelim.

Objavi virov in opomb sledijo priloge. Tu je avtor skrbno zbral krajše življenjepise in slike zobozdravstvenih delavcev in žrtev vojne, z zobozdravniki, dentisti, zobnimi tehniki, zobnimi asistentkami in laiki-borci, ki so bili dodeljeni zobni ekipi, in sicer v Sloveniji ter Slovence, ki so sodelovali v enotah po Jugoslaviji in v NOVJ v južni Italiji. Na koncu je dodan seznam uporabljenih kratic ter kazalo osebnih in krajevnih imen ter enot.

Pričujoča knjiga je sad več kot desetletnega dela avtorja, ki je pred tem objavil že vrsto razprav o zobozdravstvu med NOB. Poleg pregleda razvoja zobozdravstva je dr. Vulikić navedel tudi vrsto podatkov o razvoju in delovanju partizanskega zdravstva, saj sta bili obe panogi kar najtesneje povezani. Opiral se je predvsem na gradivo partizanske sanitete, ki se hrani v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, ustne vire, poznana pa mu je dobro tudi že objavljena literatura o par-